

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО І СУЧАСНІСТЬ

№5 (21)

травень
2016

**Тенденції розвитку
українського модернізму.
Пошуки неолюднни**

**За 10 кроків до іспиту:
Модуль III. Практичний блок
Практикум з української мови**

**«Він більше працював, ніж жив...»
Виховний захід,
присвячений Б. Д. Грінченку**

**«Ой Троїця зелен-свято,
звеселяй нам двір і хату...»
Сценарій народного обряду**

**Літературні читання
з нагоди 160-річчя
від дня народження
Івана Яковича Франка**

**ПЕРЕДПЛАТНИЙ
ІНДЕКС 86515**

ВИДАВНИЦТВО
«БІЛИЙ ТИГР»

«Він більше працював, ніж жив...»

Виховний захід, присвячений Б. Д. Грінченку

Валентина КОСТЮЧЕНКО, викладач-методист Університетського коледжу Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ

Мета:

- ознайомити студентів з найвизначнішими віхами життя та творчості Б. Д. Грінченка;
- розкрити багатогранність обдаровань видатного українського журналіста, прогресивного громадського діяча, мовознавця, популяризатора книг для народу, редактора і видавця, педагога-публіциста, письменника;
- залучати студентську молодь до сприйняття та осмислення постаті Б. Д. Грінченка, його літературної спадщини в суспільно-історичному та культурному розвитку України;
- розвивати творчі здібності, удосконалювати навички виразного читання, публічного виступу;
- сприяти популяризації творчої спадщини Б. Д. Грінченка, формуванню духовних якостей сучасної молоді, прилучати до світу високих чеснот; виховувати повагу до творчості митця.

Вид: літературознавче засідання.

Обладнання: портрети митця різних років, фотознімки його родини, друзів, колег-вчителів; написи з афоризмами письменника, вислови із творів митця та визначних діячів науки і культури про Б. Д. Грінченка; тематична книжкова виставка, ілюстрації студентів до творів митця; презентація про життєвий і творчий шлях митця, репортаж-інтерв'ю, кінофільм «...Інший, ...інший Грінченко».

Упродовж програми заходу у виконанні студентів звучать уривки з твору В.-А. Моцарта «Piano Concerto № 21».

Перебіг заходу

Звучить музика, на сцену виходять ведучі в українському вбранні.

Ведучий 1. Доброго дня, шановні друзі, викладачі та гості народознавчої світлиці.

Ведучий 2. Ми раді вітати вас на літературознавчому засіданні, присвяченому людині, яка зробила величезний внесок в історію розвитку української культури.

Ведучий 1. Яка й досі є одним з найвидатніших діячів України.

Ведучий 2. Яка й досі дивує майстерністю володіння словом.

Ведучий 1. Людині, ім'я якої носить наш Університет.

Ведучий 2. Ця людина – громадський діяч, народний вчитель, письменник, історик, видавець, редактор, публіцист, лексикограф ...

Ведучий 1. Список його досягнень можна продовжувати безкінечно. Тому що він – надзвичайно талановита особистість.

Ведучий 2. Це наш духовний лідер – Борис Дмитрович Грінченко (*поступово висвітлюється портрет на екрані*).

Ведучий 1. Борис Грінченко часто писав про те, як гарно бути українцем.

Ведучий 2. Він вважав, що бути українцем – це не просто мати документ про проживання в Україні.

Ведучий 1. Це не просто поважати закони і жити у місті з українською назвою.

Ведучий 2. Бути українцем - це кожного ранку прокидатися і знати, що кожен твій день має бути днем самоствердження заради майбутнього твого народу.

Ведучий 1. Бути українцем – це знати свою мову, проникатися словами «мати», «родина», «кохання» і «життя».

Ведучий 2. Бути українцем – це знати історію свого народу і шанувати його.

Ведучий 1. Бути українцем – це жити з Україною в серці.

Ведучий 2. Його таланти і завзяття, у стократ помноженні на виняткову працьовитість, дозволили встигнути зробити стільки для української культури, причому в різних галузях, скільки під силу не одній людині, а цілому колективу. Тож зараз ми пригадаємо найважливіші віхи життя і творчості Б. Д. Грінченка.

Проект № 1. «Віхи життя і творчості Б. Д. Грінченка»

Борис Дмитрович Грінченко народився 9 грудня 1863 р. на хуторі Вільховий Яр на Харківщині (тепер Сумської області) у збідній дворянській родині.

Протягом 1874–1879 рр. він учився в Харківській реальній школі, але з п'ятого класу був виключений і ув'язнений за зв'язки з підпільною народницькою організацією. Після двомісячного ув'язнення Грінченко працював дрібним канцеляристом у Харківській казенній палаті. Екстерном склавши іспит на народного вчителя.

У 1881–1894 рр. працював учителем на Харківщині, Сумщині, Луганщині, окрім-періоду 1886–1887 рр., коли перебував на посаді статистика в губернському земстві на Херсонщині.

Спілкувався з відомою діячкою народної освіти Х. Д. Алчевською. На її запрошення він разом з дружиною працював у народних школах Харкова.

У 1894 р. Грінченко переїхав до Чернігова. Тут, працюючи в губернському земстві, організував видання бібліотечки народно-просвітніх книжок. Став одним із керівників нелегальної «Чернігівської Громади», разом із дружиною – письменницею М. Загірною – упорядкував музей української старовини В. Тарновського.

З 1902 р. письменник жив у Києві. 1905 р. редагував першу українську щоденну газету «Громадська думка» (згодом «Рада»), наступного року журнал «Нова громада»; став керівником київського товариства «Просвіта», одним із організаторів Української радикальної партії (УРП).

В останні роки життя Грінченка посилювались його переслідування владою. Письменник зазнав недовгочасного арешту. Жандарми довели до смерті його дочку – революціонерку Настю. Змучений туберкульозом, на який захворів ще в шістнадцять років у харківській в'язниці, Грінченко виїздить на лікування до Італії, де невдовзі і помирає.

Ведучий 1. Надзвичайно багата літературна діяльність, так звана «літературна спадщина» Бориса Грінченка, доступна нам зараз завдяки інтернет-ресурсам.

Ведучий 2. П'ять хвилин і список літератури з'явиться на екрані Вашого смартфона. Але хто міг би подумати, що за життя письменника його ім'я не раз намагалися стерти з пам'яті нашого народу.

Ведучий 1. А в 30–50 роки ХХ ст. часто можна було помітити, як в книжках безглуздо заретушували ім'я автора, а глави, де могло зустрічатися його прізвище, вирізали.

Ведучий 2. Упродовж усього життя Борис Дмитрович не міг змиритися зі злиденністю буття і продовжував натхненно працювати і творити.

Проект № 2. Тернистий шлях митця (літературна діяльність Б. Д. Грінченка)

Борис Грінченко жив і працював у XIX столітті, але його діяльність і творча спадщина як ніколи актуальні.

У художній літературі ім'я Грінченка (Василя Чайченка) з'явилося 1881 року. Він відомий як поет-лірик, автор 6 книг поезій: «Пісні Василя Чайченка» (1884), «Під сільською стріхою» (1886), «Нові пісні і думи Василя Чайченка» (1887), «Під хмарним небом» (1893), «Пісні та думи» ч. I-II (1895), «Писання Б. Грінченка» т. I (1903).

Отже, хто ж він за переконаннями, покликанням, професією? Чому його ім'я вимовлялося багатьма поколіннями людей і вимовляється нині з щирою повагою і щирою пошаною?

У батьковому домі майбутнього письменника була велика бібліотека і здібний хлопчик, який з п'яти років навчився читати і писати, виховувався на кращих зразках світової художньої літератури. Світогляд й естетичні смаки Бориса формувалися під впливом творів В. Скотта, Дж. Байрона, В. Пого, М. Гоголя, О. Пушкіна, М. Некрасова, О. Кольцова.

*І на оновленій землі
Врага не буде, супостата,
А бде син і буде мати,
і будуть люди на землі!*

Вирішальним для долі Бориса Грінченка як письменника стало знайомство з творами Тараса Шевченка, які він прочитав ще учнем Харківської реальної гімназії й під впливом яких почав писати українською мовою.

Б. Грінченко займається самоосвітою, успішно вивчає німецьку та французьку мови.

Майбутній письменник остаточно утверджується на позиціях інтелігента-народника, просвітителя. Він наполегливо шукає практичної реалізації своєї всебічно продуманої культурно-освітньої програми.

Важливе місце у цій програмі надавалося книжкам для народу, зокрема для дітей. У Харкові письменник видає три книжки для народного читання – художні «Бідний вовк» та «Два товариші» і науково-популярну брошуру «Про грім та блискавку». Грінченко мріяв скласти таку популярну бібліотеку для простих людей, яка б допомогла здобути хоча б елементарну освіту. Тож він складає іспити на народного вчителя і розпочинає педагогічну діяльність на селі.

Рік 1881-й – літературний дебют Бориса Грінченка: у львівському журналі «Світ» Іван Франко друкує перші вірші молодого поета. Серед них – хрестоматійний заклик «До праці». Слова з цієї поезії стали життєвим кредо поета і громадянина, проте вони безпосередньо стосуються і нас:

Праця єдина з неволі нас вирве:

Нумо до праці, брати!

Годі лякатись. За діло святее

Сміливо будем іти!

Працюючи вчителем більше десяти років (1881–1893), глибоко вивчаючи історію педагогіки, Грінченко пише низку статей про школу і для школи.

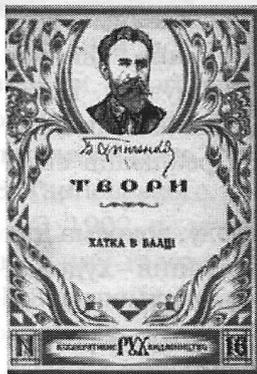
*«Ви й не збагнете, яке то
гірке і вкунті солодке те
почуття, що збудили в
мені ваші вірші, я дякую за
них Вам і Вашій музи».*

Леся Українка

У це час утверджується Грінченко і як письменник. Він публікує поетичні збірки – «Пісні Василя Чайченка», «Під сільською стріхою», «Під хмарним небом», пише десятки оповідань – «Екзамен», «Без хліба», «Сама зовсім сама», «Сестриця Галя», «Дядько Тимоха», «Ксеня», «Хата», «Каторжна», «Серед чужих людей»

та ін., дві повісті з життя інтелігенції – «Сонячний промінь» і «На розпутті», працює над драмами.

Свої думки суспільно-культурного діяча, громадянина, патріота країни Грінченко викладає у публіцистично-критичних статтях – «Галицькі вірші», «Листи з України Наддніпрянської». Переїняті уболінням за долю України, її культуру й зокрема літературу, статті Грінченка викликали бурхливі дискусії. Так, відповіддю на «Листи...» Б. Грінченка був цикл «Листів на Наддніпрянську Україну» М. Драгоманова, який на той час перебував за кордоном. Роздуми Бориса Грінченка і Михайла Драгоманова, що впливали хоча і з різних конкретних пропозицій, але зі спільності їх уболівань за долю України, української літератури, прагнення піднести її до рівня високо розвинених європейських літератур, мали позитивний вплив на розвиток української літератури.

Подвижницька діяльність Бориса Грінченка дала підставу Іванові Франков у статті «Нарис літературного життя в 1892 році» вітати Грінченка, який «засипає мало не всі наші видання своїми не раз многоцінними писаннями: повістями, віршами, статтями критичними й популярно-науковими, працює без «віддиху», а також відзначити, що Грінченко у своїх писаннях «проявляє, побіч знання мови української, також гарячу любов до України, щирий демократизм, бистре око на хиби української суспільності».

1893 року Борис Грінченко надсилає до цензурного комітету два рукописи: «Байки Леоніда Глібова» і збірку «Народні прислів'я та приказки». Цензор на книжці «Байки Леоніда Глібова» пише, що дозволу на друк не дає, оскільки подібна книжка є в російській літературі – «Басни Крылова»; на збірці ж «Народні прислів'я та приказки» пише, що друкувати забороняється, оскільки в російській літературі подібної книжки немає, а це, мовляв, вивищує українську літературу.

Щира дружба зв'язувала Грінченка з Михайлом Коцюбинським, Володимиром Самійленком, які жили тоді у Чернігові; листувався він і з Іваном Франком, Михайлом Павликом, Павлом Грабовським, збірку якого – «Кобза» – видає 1898 р. у Чернігові.

У цей час виходять друком поетична збірка Грінченка «Пісні та думи», збірки оповідань «Хатка в балці», «Оповідання», драми «Ясні зорі», «Степовий гість», «Серед бурі» та інші твори.

Немало віршів Грінченка покладено на музику талановитими композиторами «Над Дніпром» – Д. Січинським, «Смутні картини» – М. Левицьким, «Вночі на

«Високо ціню і шаную Вашу корисну безупинну працю».

П. Грабовській

могили», «Квітчані сльози», «Могила», «Кряче ворон», «І тихая хатиночка», «Бурлака» – К. Стеценком.

Виконується пісня «Над Дніпром».

Деякий час він займається лише літературною роботою. Пише дві повісті – дилогію «Середтемноїночі» і «Підтихими

вербами», оповідання «Покупка», «Палії», «Як я вмер», низку поетичних творів. На переконання Грінченка, література відбиває реальну дійсність, а письменник є будителем духовності народу. Шляхом впливу на найширші верстви населення українське письменство має дбати про піднесення самосвідомості народу. Метою такого піднесення культурноосвітнього рівня є національне самоусвідомлення та соціально-економічне звільнення, що збереже український народ як націю.

Борис Грінченко увійшов в історію, культуру, літературу України як оборонець її надбань, інтересів, європейської перспективи розвитку. У нього і літературний псевдонім був промовистий, символічний – «Вартовий» – той, хто стоїть на сторожі, оберігає, охороняє.

Ведучий 1. Борис Грінченко вважав, що гумор – ознака інтелекту, тобто розуму, а ще – спостережливості, доброзичливості до людей, хай навіть і не позбавлених недоліків і вад.

Ведучий 2. Український гумор не допускає вульгарщини! Адже існує тисячолітній досвід української сміхової культури. Наш гумор – вияв людини до жарту, дотепу.

Звучить весела музика. Інсценізація байки.

**Осли на парнасі
(За Криловим)**

Як вигнано із Греції богів,
То на людей їх землі всі побрали,
Комусь тоді й Парнас подарували,
Так господар новий став пасти там Ослів.

Осли ж ті десь чували,
Що музи тут давніше пробували,
І кажуть: «Вже ж не дурно нас
Узято на Парнас;

Це, мабуть, музи вже понабридали,
І всім кортить, щоб ми співали».

«Гаразд! – рече один.

– Це штука не тяжка!

Наука тут така:

Нітрохи не лякайся

Та вигукнуть змагайся!

Ану, панове, підсобить!

Я заведу, а ви за мною втніть!

І голосніш од дев'ятох сестер музику

Ми зчиним на весь світ велику –

Хай знають і Ослів!
 А щоб нас хто не збив,
 Буває, з пантелику,
 То буде так нехай у нас:
 Хто по-ослячому не вміє,
 То той іти до нас не сміє,
 Того не приймем на Парнас!»
 Вхвалили всі Осли Ослову
 Розумну мову
 Та як утнули – світе мій! –
 Вони й ревли, вони й кавчали, –
 Аж вуха люди затикали, –
 Хто тільки чув, – тікав мерщій!..
 І довго ж так вони співали?
 Та ні! Не стерпівши співців,
 Хазяїн їх загнав з Парнасу в хлів.

***

Є й в нас такі... їм треба пам'ятати,
 Що можуть їх у хлів загнати.

Ведучий 2. Перед тим, як прослухати ще один виступ, я хочу запитати: от я ти вважаєш, ким би був Б. Грінченко зараз, у нашому, більш сучасному світі?

Ведучий 1. Здається, у якому б столітті не був Борис Дмитрович Грінченко – він би завжди залишився щирим другом, соратником, літературним діячем, політичним змінником, невтомним трудівником, який запалює близьких йому людей до спільної подвижницької праці...

Проект № 3. Лексикографічна діяльність Б. Д. Грінченка

Борис Грінченко відомий у багатьох сферах української науки і культури. Але серед багатьох здобутків Б. Д. Грінченка є праця, яка дозволяє назвати його видатним і навіть унікальним ученим. Це «Словарь української мови» (К., 1907–1909), створений і відредагований ним протягом двох з половиною років на початку XIX століття. Цей словник має для української науки і культури таке ж значення, як словник В. І. Даля для російської. Словник Лінде для польської, словник Гебауера для чеської.

Чотиритомне видання містить 68 тисяч слів із народної й писемної мови. Словник був удостоєний Російською імператорською академією наук другої премії імені Миколи Костомарова. Досі він залишається авторитетним, найбагатшим джерелом живої народної мови (у 1996 р. після багаторічної заборони словник було перевидано). Що ж нам відомо з історії словника?

На початку 90-х рр. XIX ст. за участь в українському русі письменників звільняють із чернігівського земства. Родина опиняється без засобів до існування. Однак несподівано з'являється нова, досить цікава (як для Грінченка!) робота Редакція журналу «Киевская старина» у 1902 р. запропонувала письменникові

звентися за підготовку видання словника української мови. І незабаром ця титанічна праця увінчалася успіхом: вже у 1907–1909 рр. «Словарь української мови» вийшов у світ. Громадянським і творчим подвигом можна назвати саме цю роботу подружжя.

Матеріали «Словника» збирали упродовж тривалого часу відомі українські вчені, письменники, культурні діячі, це – Г. Барвінок, М. Костомаров, М. Номис, І. Манжура, М. Лисенко, К. Михальчук, О. Русов, Є. Лимченкотайн. Однак ці матеріали не були систематизовані, точно обліковані. Тож редакція журналу «Киевская Старина» передала їх Б. Грінченкові. І хоча частина словника вже була зібрана, але весь тягар підготовки видання ліг на плечі Бориса й Марії Грінченків.

Борис Дмитрович особисто перевіряв і переробив одержаний матеріал за всіма літерами щодо вибору слова, його пояснення, добору й уточнення ілюстративного матеріалу. Потім значно розширив реєстр словника новими матеріалами народної та літературної мови. Були використані записи самого Б. Грінченка та його дружини Марії Миколаївни. Залучено було ще й матеріали, які зібрав П. Житецький, І. Нечуй-Левицький, Д. Яворницький.

Багато часу забрало переведення матеріалів «Словника» з правопису, що мав назву «арієжка», на український фонетичний правопис. Словник Б. Грінченка довгий час залишався джерелом існування в українській мові літери **Г**, що незаслужено була вилучена з нашого алфавіту на початку 30-х років і повернена в 90-х. Словник Б. Грінченка відбиває багатство виражальних засобів української мови XIX – початку XX століття. Він фіксує народно-розмовну і фольклорну мову, зібрану з різноманітних етнографічних джерел земських видань, а також записану з живих уст.

Угирша, нар. Вперше. *Бреше не вперше.* Ном. № 6928.

Угиршані, нар. Вь прєжїаї времєва. *Впершїаї маї не робїлося.* НВолын. у.

Угїстятиса, щуєа, сташєа, гл. По-дїлїстятиса, вїйти вь милость. *Внєстїєса члївїє ужєршїє до своїє жїєнїє та й лїє.* НВолын. у. *Улєстїєса старшїєна, а тєпер таке рєбє, що хоч тїкай.* НВолын. у.

Угївїтєса, вїюєа, єшєа, сон. в. унї-тїєа, угїбєа, єшєа, гл. 1) Напїєвїтєса, вїлїтєса, угїєвїтєса, угїєвїтєса. *Дай, Бє-жє, вїтєа, та не вїєвїтєса.* Ном. *Мєнї дїєбї дїєчїєа красєа вїєвїтєса.* К. Досв. № 90. 2) Напїєвїтєса, вїлїтєса, вїєвїлїтєса.

Упїрїєв, рєва. во. Прїєаєдлєжїєшїє угї-рїє. Шєєк.

Упїрїєвїтїє, рїю. єш, гл. Упїрїєвїтїєса, упорствоватїє. *Карїє прїєдїтїєса та угї-рїє.* Грєб. 350.

Упїрїє, рє, м. Мєртвєцїє, сосудїєшїє кровїє жїєвїтїє, угїрїє. *Одїє чолєвїєк умєр та й стєв угїрїєм. А угїрїє кров з лїєдїєй вїюєтїє.* Грїє. II. 96.

Упїрїєкє, кї, м. 1) Ув. отї угїрїє. Дрєг. 39. 2) Упїрїєцїє, злоїє угїрїєцїє.

Упїє, єу, м. 1) Вїєсїєзнїєнїє. 2) Вїєсє-нїє вь списокїє, вь записїє.

Упїєсїєтїє, єя. Сїє. Упїєсїєвїтїє, єя.

Упїєсїєнїє, а, є. Вїєсїєсїє.

Упїєсїєвїтїє, нїє, є.—Упїє. Шєєк.

У «Словнику» зібрана лексика, що широко використовувалася Т. Шевченком, І. Котляревським, М. Коцюбинським, Панасом Мирним, Лесею Українкою та іншими майстрами української словесності. Про це писав сам Борис Дмитрович: «Кращими ж для нашої роботи письменниками ми вважаємо тих, як більш чи менш майстерно володіючи словом, у той ж час черпали свій словесний матеріал безпосередньо з народної мови. До таких відносимо старіших письменників: Котляревського, Гулака-Артемовського, Квітку, Макаровського, Шевченка, М. Вовчка, Г. Барвінок, Симонова і потім П. Куліша, особливо в його творах п'ятдесятих і шістдесятих років».

КИЕВСКАЯ СТАРИНА

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ

ИСТОРИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛЪ.

ГОДЪ ПЕРВЫЙ

ТОМЪ I.

ФЕВРАЛЬ.

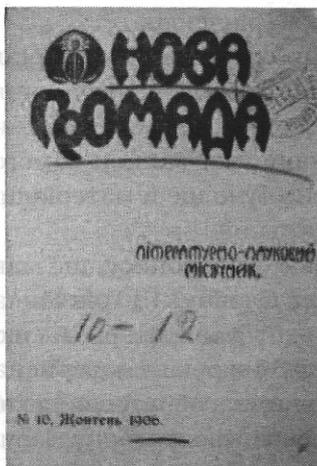
1882 г.

КИЕВЪ.

Издается Г. Г. Яворницкимъ. Выпущено 14, 1882 г.

Іншомовна лексика теж знайшла місце у «Словнику». Нею Б. Грінченко широкі послуговувався у своїх літературних творах (факультет, університет, екзамені гімназист, історико-філологічний, економічний, соціальний та ін.). Частина цієї лексики потрапила в реєстр «Словника».

Працюючи над «Словником» Б. Грінченко намагався подавати ті слова і вирази, в реальному існуванні яких він був особисто впевнений. Непереверені слова, за твердженням автора, до «Словника» не включалися. Цінність праці Б. Грінченка в тому, що це словник тлумачно-перекладний – унікальне на той час видання. Оригінальність його в тому, що український реєстр слів подається звичайно супроводжуючись ілюстративним матеріалом, з перекладом російською мовою або – у тих випадках, коли не виявлено російського відповідника, – з тлумаченням російською мовою.

Ведучий 1. Життя і діяльність Б. Грінченка для багатьох поколінь служить дієвим прикладом подвижництва на теренах розвою української культури і національної ідеї.

Ведучий 2. Мабуть, найвлучніше сказав про нього інший український письменник Микола Чернявський «Більше працював, ніж жив».

Ведучий 1. І хоч за зрозумілим змістом цього визначення криється суттєва неточність – бо саме праця й була найвищим сенсом і покликанням його життя, – важливо, справді, усвідомити широту і неминуче значення творчого подвигу митця.

Ведучий 2. Постать невтомного трудівника, що беззавітно віддав усі сили і час вітчизняній культурі по праву може стояти поруч з нашими титанами нації, як Тарас Шевченко, Іван Франко, Пантелеймон Куліш, Леся Українка.

Проект № 4. Видавнича та редакторська діяльність Б. Д. Грінченка

1894 р. Б. Грінченко переїхав до Чернігова, тут він почав працювати в губернському земстві, займався упорядкуванням музею українських старожитностей. Організував видання дешевих книжок для народу українською мовою («Про грім та блискавку», «Велика пустиня Сахара», «Жанна д'Арк» життєписи І. Котляревського, Є. Гребінки, Г. Квітки-Основ'яненка та ін.). Ці книжечки, що сяяли серед простих людей просвіту й пробуджували національну самосвідомість, видавалися багатотисячними накладками, і це в умовах офіційної заборони українського слова.

З часом з'являються його наукові праці, зокрема «Етнографічні матеріали зібрані в Чернігівській і сусідніх з нею губерніях» у трьох томах (1400 сторінок!) «З уст народу» і «Література українського фольклору».

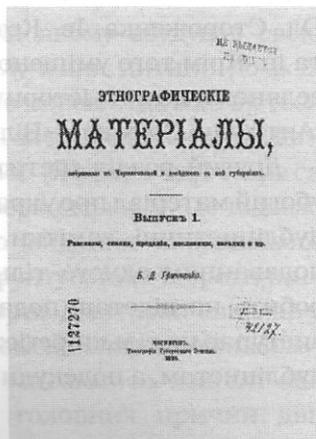
А щоб прилучати співвітчизників до світової літератури, письменник багаторазово перекладає.

1902 р. родина Грінченків оселилася в Києві. Саме тут, у Києві, Б. Грінченко не тільки працював над словником, а й займався громадською діяльністю організації української преси й товариства «Просвіта». А 1904 р. став одним із лідерів новоствореної Української демократичної партії. Бере участь у виданні газети «Громадська Думка» («Рада») – 1906 р., журналу «Нова Громада» (1906) та керує діяльністю товариства «Просвіта» (1906–1909).

Книги свободи царського маніфесту 1905 р. ронивали ілюзії Грінченка, спонукали до усвідомлення необхідності продовжувати боротьбу.

1905 р. Грінченко укладає збірник «Червона квітка», виданий Франком у Львові. Оригінальні поезії і переклади в ньому мають високе громадське звучання. Через рік Грінченко упорядкував і видав збірник «Досвітні огні», який відкривався однойменною поезією Лесі Українки.

Донька Грінченків – Настя – також брала участь в українському національному русі, перекладала, писала літературні твори, захоплювалася музикою. Після закінчення гімназії поїхала до Львова, де навчалася на філософському факультеті університету. Незабутнє враження справила на дівчину зустріч із Франком. Приїжджаючи додому в Київ, незважаючи на перевірку, вона привозила підпільну літературу. За активну участь у революційних подіях 1905 р. Настю заарештували. У тюрмі вона захворіла на туберкульоз і 1908 р. померла.

*«Нехай буде потіхою вам,
як і всій Україні, що він був
серед нас, що його велика
праця, його велика любов до
народу не загинуть ніколи
і в них він ще довго житиме
серед вдячних нащадків».*

М. Коцюбинський

Свою діяльність Б. Грінченко припинив уже в 1908 році. Кілька сімейних трагедій: смерть любимой дочки, невдовзі її сина (єдиного онука письменника) Володимира, а незабаром і матері та власний тяжкий недуг, – остаточно підірвали здоров'я Б. Грінченка. Змушений виїхати на лікування до Італії, там він і помирає у м. Оспедалетті

6 травня 1910 р. на 47 році життя. Тіло Б. Грінченка було перевезено в Україну і поховано на Байковому кладовищі в Києві.

Ведучий 1. Дійсно, творчість Б. Д. Грінченка багатогранна. Можна лише подивуватися, скільки ж самотужки зробив цей чоловік, котрому доля відміряла лише недовгий шевченківський вік!

Ведучий 2. А чи знаєте ви, що життєвим кредо Б. Грінченка були слова:

«Зроблю» – сього сахайся слова,

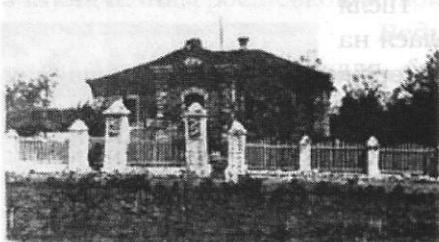
«Зробив» – отсе потужних мова, –

Проект № 5. Перед широким світом (Б. Грінченко – публіцист).

«Перед широким світом» під таким заголовком Б. Грінченко видав збірник своїх статей, які, на думку автора, характеризують «кілька моментів» культурно-національної свідомості нашого народу. При цих моментах, заявляє автор, «я був сам і бачив», як серед великої ворожої темряви помалу починала відгортатися вікова завіса і з-за неї виривалися перші проміння». Ілюстрації, подані автором, до пізнання цих моментів поділено в книзі на два розділи: в першому згруповано фактичний матеріал, котрий мусить характеризувати, як ставляться по наших селах до книги селяни. Відповідно до цього матеріалу він має й заголовок: «Книга на селі». Тут подано відомості про читання селянам і самими селянами таких наших письменників: Мордовцева, Кропивницького, М. Вовчка, Г. Барвінок, Кузьменка, Номіса, І. Левицького, Мирного, Квітки-Основ'яненка,

Ол. Стороженка, Ів. Котляревського, Гулака-Артемівського, Куліша, Шевченка та ін. Крім того розміщено в цьому ж таки розділі відомості про читання селянами селянами деяких історичних книжок, а також про три твори світової літератури «Антигону» Софокла, «Вільгельма Телля» Шіллера і «Демона» Лермонтова.

Другий розділ містить в собі почасти фактичний і, до речі сказати, досить убогий матеріал про українські театральні вистави на селі, почасти ж теоретично-публіцистичні замітки про те, яким мусить бути театр. Не обмежуючись подаванням одного тільки фактичного матеріалу, Б. Грінченко пояснює його робить на підставі поданих ним відомостей певні висновки, характеристики і виступає не тільки реєстратором фактів культурного розвитку наших мас, але й публіцистом, а подекуди і літературним критиком, особливо ж публіцистом.

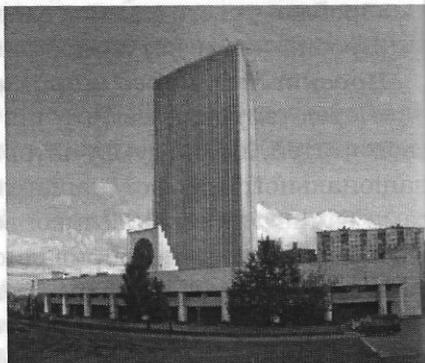

Велика частина праці Б. Грінченка присвячена, властиво, публіцистиці, серед неї головне місце займають уваги міркування автора про той напрям, якого мусить триматись українська інтелігенція в своїй культурній роботі, тобто про подальший напрям української науки і культури.

Працюючи вчителем більше десяти років (1881–1893), глибоко вивчаючи історію педагогіки, Грінченко пише низку статей про школу і для школи, надзвичайно потрібних у той час: «На беспросветном пути. Об украинской школе», «Народні вчителі і українська школа» та ін. Велике значення для підвищення загальноосвітнього і культурного рівня народу мали такі науково-популярні нариси, як «Чума», «Серед крижаного моря», «Як вигадано машину іздити», «Велика пустиня Сахара», «Фінляндія» та ін. Як пізніше згадував Павло Тичина, він з великим інтересом прочитав нарис «Під землею. Про шахти» а Максим Рильський свого часу читав виданого Б. Грінченком «Робінзона Крузо Д. Дефо. Іван Франко підкреслював, що такі популярні видання несли народів не лише знання, а й «те розуміння, що українською мовою можна писати про всяку справу, що вона здатна й до книжки, й до науки». 1896 року на прохання І. Франка Грінченко пише нарис «Яка тепер народна школа на Україні». «Кожна нова українська книжка, кожний номер української газети все далі і далі посуватиме національну свідомість, все більше і більше захоплюватиме людей хвилею національного воскресіння», – вважав Б. Грінченко.

У процесі навчання й формування світогляду дитини велике місце він відводив створенню дитячих журналів, адже саме часописи можуть систематично впливати на дитину. Проте ще й сьогодні цікавою і зовсім не вивченою сторінкою діяльності Б. Грінченка є його погляди на дитячу періодику, а також його рукописні журнали.

Грінченко відстоював ідею національної освіти. Справу ж національної просвіти він не відділяв від справи національного виховання. Дуже важливе місце в його педагогічній системі посідала ідея виховного і розвивального навчання. У своїй статті «Педагогічне кругітство» він зазначив, що «головна справа в школі – розвивати, виховувати духовні сили в дитині»

Грінченко завжди дотримувався одного принципу, на якому збудував свою дидактичну систему: навчання здійснювати шляхом залучення дитини до всіх доступних їй видів діяльності та вільне спілкування рідною мовою. Так з'являється ідея видавати рукописний журнал «Думка» силами учнів та за допомогою вчителів – самого Бориса Дмитровича і його дружини Марії Загірньої. (Журнал цей зберігся в архіві Інституту рукописів НБУ НАН України ім. В. І. Вернадського). Це підвело Б. Д. Грінченка до думки про необхідність негайного видання справжнього українського журналу для дітей і стало основою для обґрунтування теоретичних положень про створення дитячого журналу взагалі, які Борис Дмитрович виклав у своїй розвідці «К вопросу о журнале для детского чтения в земской народной школе».

Розмірковуючи над тим, чому дитячі журнали не читаються взагалі або читаються мало, науковець доходить висновку, що головних причин дві: журнали видаються для дітей освічених класів, тому пишуться мовою, не зрозумілою учням народних шкіл; видавці дитячих журналів не розуміють, яким мусить бути дитячий журнал. Саме на другій причині він зосереджує свою увагу, докладніше зупиняється й намагається розібратися, яким узагалі мусить бути дитячий журнал. У своїй статті Б. Грінченко пише не тільки про велику необхідність випуску журналів аби духовно піднести дитину, а й наголошує на великій відповідальності тих, хто займається виданням таких журналів.

Ведучий 1. Надзвичайно цікаво дізнаватися про маловідомі факти життя видатних особистостей України. А якою у нас буде тема наступної доповіді.

Ведучий 2. Це – моя улюблена частина сьогоднішнього засідання. Студенти та співробітники Київського університету імені Бориса Грінченка вирішили зробити інформаційний прорив і донести образ свого ідейного лідера до широких мас. Документальний фільм «Інший ... інший Грінченко» шукає маловідомі промовисті факти його життя, бореться з невблаганним часом та знаходить ексклюзивні документи. Про Грінченка розмірковують українські вчені: філософ Євген Сверстюк, лауреат премії імені Бориса Грінченка мовознавець Лариса Масенко, грінченкознавці Василь Яременко, Антоніна Мовчун, Дмитро Єсипенко та ректор Київського університету ім. Бориса Грінченка Віктор Огнев'юк. Образ Бориса Грінченка відтворив Народний артист України Петро Панчук. Автори проекту – Мар'яна Ангелова та Андрій П'ятницький

Ведучий 1. Тож пропонуємо переглянути короткометражний фільм про Бориса Грінченка. Увага на екран!

<https://www.youtube.com/watch?v=JY4qxiumDAM>

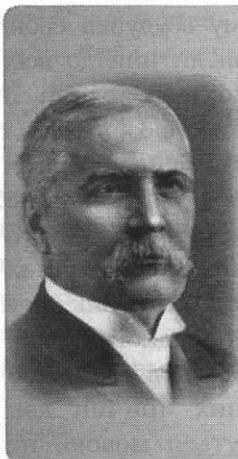
Ведучий 2. На превеликий жаль, 6 травня 1910 р. в будинку № 2 на вулиці Віа Вікторіо Емануеле (тепер район Колді Роді, провінція Сан-Ремо) письменник помер.

Ведучий 1. Поховали Бориса Дмитровича у Києві 9 травня на Байковому цвинтарі.

Ведучий 2. Похорон Бориса Грінченка перетворився на багатотисячну демонстрацію протесту проти самодержавства, рівної якій після Т. Шевченка не було. Труну з тілом Бориса Грінченка несли на руках від Володимирського собору до Байкового кладовища.

Ведучий 1. У збірці віршів Максима Рильського «На білих островах» є вірш «Після похорону», навіяний цією подією, з промовистими рядками:

Дзвеніли дзвони і гули
Як ми труну твою несли,
Дзвеніли і гули...

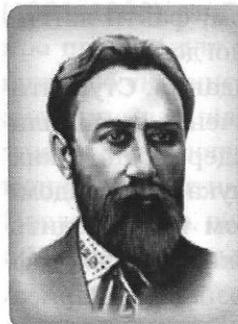
«Таких невтомних, завзятих діячів, борців громадських, якого ми в особі Бориса Грінченка втерjali, в пантеоні українських писателів зазначити можна дуже небагато – три, чотири, та й годі. Великих хист, надзвичайна витривалість у роботі скрашені великою любов'ю до рідного краю.»
М. Лисенко

Ведучий 2. Щирий жаль з приводу тяжкої втрати висловив і відомий поет Олександр Олесь у вірші «Б. Грінченкові», додавши, що біль від втрати перемагають сподівання безсмертності діянь письменника і громадянина продовжених іншими, наступними поколіннями.

Ведучий 1. Кого втратила Україна в особі Грінченка сказав у прощальній промові С. Єфремов: «Не стало Того між нами, Кого звикли ми і в негоду

і в спеку палочу, і в люту хуртовину бачити завжди за роботою на нашій вбогій занедбаній ниві, коло стерня нашого національного життя».

Ведучий 2. Б. Д. Грінченкові випало жити в складну епоху. Вся його письменницька і громадська діяльність потребувала значної мужності. Були в нього великі злети, були помилки, проте він завжди дбав і діяв на користь народу і рідної України.

Ще не вмерла Україна,
Але може вмерти:
Ви самі її, ледачі,
Ведете до смерті
1898

Ведучий 1. Борис Грінченку увійшов в історію, культуру літературу України як оборонець її надбань, інтересів, європейської перспективи розвитку. Митець відкрито зізнавався, що доля України в руках кожного з нас, а найбільшим лихом є псевдопатріотизм.

Виразне читання поезії «Землякам, що раз на рік збираються на Шевченкові роковини співати гімн» (1898 р.).

Ведучий 2. Ми глибоко переконані, що кожен свідомий українець повинен вивчати творчість Б. Д. Грінченка, пропагувати її, досліджувати, бо це людина, яка все своє життя присвятила боротьбі за майбутню вільну і демократичну Україну.

Ведучий 1. Жив бо він великою і прекрасною ідеєю повносилового відродження рідного народу, який, за глибоким переконанням самого Бориса Дмитровича «мусить зайняти гідне місце у вселюдському товаристві».

Ведучий 2. На цьому наша Літературна вітальня завершена.

Ведучий 2. Хочемо висловити подяку керівнику проекту та всім студентам, які причетні були до підготовки засідання.

Ведучий 1. Дякуємо за увагу! Сподіваємося, що девізом вашого життя стануть слова духовного лідера українського відродження:

Скільки поту я свого пролив,
Скільки сили я там положив!
Та дарма! Бо поорана нива
Нам давала багатії жнива:
Я недурно невтомно робив...

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Безкомпромісний лицар національної ідеї: До 140-річчя від дня народження Б.Д.Грінченка (1863–1910) : [письменник, педагог] / авт. упоряд. О. А. Рижнятовська // Календар знам. і пам'ятних дат. – К., 2003. – IV кв. – С. 54–61.
2. Грінченко Б. Серед темної ночі; Під тихими вербами: повісті / Борис Грінченко. – К. : Знання, 2014. – 326 с.
3. Жадько В. Некрополь на Байковій горі / Віктор Жадько. – К., 2008. – С. 172, 173, 274.
4. Жадько В. Український некрополь / Віктор Жадько. – К., 2005. – С. 7, 162.
5. Жадько В. У пам'яті Києва / Віктор Жадько. – К., 2007. – С. 11, 56, 57, 102, 143, 206.
6. Левчик Н. Борис Грінченко / Н. Левчик // Історія української літератури XIX ст. – К., 1997.
7. Левчик Н. Великий трудівник на ниві національної культури / Н. Левчик // Грінченко Б. Вибрані твори [Текст]: в 2-х т. / Б. Д. Грінченко. – К. : Інтеллект-Арт, 2008. – (Класики української літератури). – Т. 1. – 2008. – С. 5–13.
8. Пастух Б. Борис Грінченко – безкомпромісний лицар національної ідеї / Богдан Пастух. – Луганськ : Казкаловий світ, 2006. – 200 с.
9. Погрібний А. Борис Грінченко в літературному процесі кінця XIX – початку XX століття / А. Погрібний. – К., 1990.
10. Погрібний А. Борис Грінченко: нарис життя і творчості / А. Г. Погрібний. – К. : Дніпро, 1988. – 268 с.